

01

Søk 1 o. 2

i Grænselandet

SAMEKSSISTENS I GRÆNSELANDET

REGION SØNDERJYLLAND-SCHLESWIG

UDGIVERE

02/2019

KursKultur

★ Region Sønderjylland-Schleswig
Regionskontor & Infocenter

📍 Lyren 1
DK-6330 Padborg

☎ +45 74 67 05 01
☎ +45 74 67 05 21

🌐 www.region.de
🌐 www.kulturfokus.de
🌐 www.pendlerinfo.org

📍 Grænseforeningen
Peder Skrams Gade 5
DK-1054 København

☎ +45 33 11 30 63
@ info@graenseforeningen.dk
🌐 www.graenseforeningen.dk

ISBN-Nr.: 978-87-970972-8-1 | Publikationsår: 2019

STØTTEHENVISNING

KursKultur er finansieret af Interreg Deutschland-Danmark med midler fra Den Europæiske Fond for Regionaludvikling. KursKultur finansieres desuden med støtte fra de regionale partnere, de regionale idrætsorganisationer, UC Syddanmark, Kulturregion Vadehavet, Kulturministeriet og Ministerium für Bildung, Wissenschaft und Kultur des Landes Schleswig-Holstein.

www.interreg5a.eu | www.kulturakademi.dk

BILLEDER

Grænseforeningen (Cover, 8,10,12,13)
Lars Salomonsen (Cover)
Tim Riediger (Cover, 3, 5, 22, 23, 26)
Fotolia (4, 6, 14-19, 21, 24, 25)

FORFATTERE

Milena Liv Jacobsen, Master of Arts; videnskabelig forskningsmedarbejder på Nordisk Institut på Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, ph.d. studerende i nordiske middelalderstudier, dansk lektor, studievejleder.
Niels Schou, Mag., Historiker, lektor emeritus
Gunvor Vestergaard, Cand. Mag., pædagogisk konsulent, Grænseforeningen.

REDAKTION

Angela Jensen – Regionskontor & Infocenter,
Projekt KursKultur

KONZEPTION & GESTALTUNG GRAFIK & LAYOUT

FRESH!KONZEPT GmbH
Maike Liepolt
Mühlendamm 21, Flensburg
www.freshkonzept.de

REGION SØNDERJYLLAND-SCHLESWIG

Det dansk-tyske grænseland har en omskiftelig historie bag sig. Landegrænsen er blevet flyttet flere gange. Men siden folkeafstemningen i 1920 har den ligget fast. De politiske forhold har sat rammerne for officielle kontakter, men familiære og venskabelige kontakter har altid fundet vej henover grænsen. Efter besættelsestiden og 2. Verdenskrig var der visumpligt indtil 1954, mens grænsehandelen så småt startede og ture over den grønne grænse fandt sted. Så kontakt var der altid, men omfanget er vokset stærkt i de sidste årtier.

I starten af 1990'erne blev der for første gang stillet europæiske midler til rådighed for grænseoverskridende aktiviteter. I 1995 blev der efter personlig indsats af danske og tyske politikere afholdt den første grænselandskongres i regionen. Planerne om en grænseoverskridende region førte dog til modstand – især fra dansk side. Så først i september 1997 blev Region Sønderjylland-Schleswig grundlagt. Det var tydeligt at forventningerne var store og arbejdet ikke alene havde en konkret forvaltnings-side, men også et politisk aspekt og en stor signalværdi i resten af Europa. I de første år af samarbejdet i regionen skulle modstanderne overbevises om de positive aspekter, men langsomt kom der mere fart på samarbejdet.

Siden 2001 har der været politiske udvalg, der særligt tager sig af emnerne arbejdsmarked, regional udvikling og kultur. Det in-

stitutionelle og borgernære dansk-tyske samarbejde har siden da medvirket til en attraktiv udvikling af hele grænseregionen og bidrager til mere forståelse og åbenhed overfor naboen.

Region Sønderjylland-Schleswig har gennem mere end tyve år støttet store fyrtårnsprojekter og hjulpet mindre projekter på vej hen over grænsen. Danske og tyske børnehaver, skoler og institutioner fra fler- og mindretal har søgt regionens puljemidler for at mødes og sammen opleve grænseregionens kultur-, teater- og museumsverden. I Region Sønderjylland-Schleswig bliver der gjort meget for at styrke dansk og tysk som nabosprog og for at øge kendskabet til de andre mindre sprog og dialekter i regionen såsom frisisk, plattysk og sønderjysk. Desuden tilbyder Regionskontor & Infocenter som sekretariat for det grænseoverskridende samarbejde rådgivning og information af arbejdstagere, tilflyttere eller grænsependlere, arbejdsgivere og institutioner.

Yderligere informationer: www.region.dk

LÆREPLAN DANMARK

Målet med undervisningsmaterialet "I et grænseland" i dette hæfte er at skabe et oplysnings- og undervisningsmateriale, hvor eleverne kan se sig selv og deres egen historie i den store historie og dermed både kan relatere sig til de historiske og politiske begivenheder og samtidig aktivt reflektere over deres egen identitet og opfattelse af kulturmødet i grænseregionen.

Hæftet og det tilknyttede internetsite www.ietgrænseland.dk flugter med læreplanerne for ungdomsuddannelserne i Danmark. Det klare fokus er fortællingen om og undersøgelsen af samspillet mellem mennesker, kultur og samfund gennem tiderne. Materialet åbner dermed for de brydningsflader, der også eksisterer i grænseregionens kulturmøder. Materialet skal give de unge mulighed for på en inspirerende måde at blive ført rundt i grænselandets historie og arbejde med de socio-kulturelle forandringsprocesser. Dermed er materialet med til at udfordre de unge både i form og indhold.

Siden er bygget op omkring fire overordnede temaer:

Identitet og fællesskab

Lokal og global

Stat og grænse

Kultur og medborgerskab

Under hvert tema er der en række forskellige indgange og emner, som på forskellig vis og med forskellige faglige tilgange folder temaerne ud både i forhold til de lange linjer og i dybden. Det handler om at give eleverne interessante udfordringer og vække deres nysgerrighed, samtidig med at indholdet lever op til læreplanernes krav. Opgaverne er desuden forsøgt lavet i en form, så de er i overensstemmelse med eksamensafviklingen i de enkelte fag. Både temaerne og de enkelte opgaver kan stå alene, ligesom de kan kombineres, så de passer til det enkelte undervisningsforløb. Der er ikke indtænkt nogen bestemt kronologi. Opgaverne kan også kombineres på tværs af temaerne. Hver opgave er inddelt i intro, opgavetekst og materiale. Også her er der frit valg med hensyn til, hvordan man vil bruge den enkelte opgave. Vi har desuden forsøgt at markere, hvilke fag de enkelte opgaver er særlig relevante for. www.ietgrænseland.dk samarbejder i flere temaer med www.imgrenzgebiet.de om opgaver og materiale.

INDHOLD

- 02** Udgivere / Kolofon
- 03** Region Sønderjylland-Schleswig
- 04** Læreplan Danmark
- 05** Indhold
- 06** Mindretal omkring grænsen
- 08** Fremkomsten af nationale minoriteter
- 12** Forklaring af plakaterne fra Grænseforeningen
- 14** Nation, Stat und Nationalstat
- 16** Nation, Nationalstat und Nationalisme
- 17** Nationale Mindretal
- 20** Nationale Identitet
- 21** Grænseland og identitet
- 22** Det dansk-tyske grænseland - et identitetslaboratorium
- 24** Merværdi i grænselandet
- 26** Plads til dine noter

1920

MINDRETAL OMKRING GRÆNSEN

Vejen til mindretal omkring grænsen mellem Tyskland og Danmark efter 1920

Historien begynder allerede i 1864 - med det danske nederlag i krigen mod Preussen og Østrig i den 2. slesvigske krig. Pragerfreden tvang Danmark arealmæssigt i knæ. Landet mistede 2/5 af sin befolkning og 1/3 af sit landområde. En ringe trøst var fredstraktatens §5, ifølge hvilken de nordlige distrikter af Slesvig skulle genføres med Danmark, hvis der kunne skabes flertal for det ved en fri afstemning. Det håb afmonterede Tyskland fuldstændigt, da landet

ophævede paragraffen i 1878. Fredstraktatens §5 blev dog de efterfølgende år stadig set som et symbol på retten til atter at blive danske statsborgere. Frem til 1. verdenskrigs afslutning og afstemningerne i 1920 var forholdet mellem den dansksindede befolkningsgruppe og den tyske flertalsbefolkning vanskeligt; men samtidigt præget af håbet om en gunstig grænseændring.

1 FLENSBURG 1920

Hvorfor kommer Folkenes Selvbestemmelsesret netop frem her ved afslutningen af 1. verdenskrig? Hvad kan gemme sig bag det tyske krav om det danske mindretals assimilering frem mod afstemningerne i 1920? Hvordan vil en moderne valgkamp om grænseændringer udfolde sig?

<http://ietgraenseland.dk/opgave/folkeafstemning-som-metode/> • <http://ietgraenseland.dk/opgave/fremtidsscenario/>

Mellemfolkeligt var de dansksindede på den ene side i det sydslesvigske meget bekymrede over den måde, det preussiske styre forvaltede sin magt på; og på den anden side havde Preussen samtidig behov for at cementere sin kontrol over området. Det gav utallige gnidninger lokalt og centralt mellem det danske og det tyske i området. Krigen mod Østrig og senere Frankrig krævede ro på hjemmefronten. I perioden 1878 til Köller perioden (1897-1903) tog det traditionelt danske foreningsliv fat i mindretallet, og bl.a. Sønderjysk Skoleforening i Sydslesvig oprettedes i denne periode. Foreningerne blev anset for yderst nødvendige for at modstå presset fra det tyske myndighedsapparat om en ønsket assimilering - som især Köller perioden stod for.

Med 1. verdenskrigs udbrud begyndte den udvikling, der førte til afstemningerne i 1920 og den nye grænsedragning.

Tyskland var i voldsomme økonomiske problemer efter afslutningen på 1. verdenskrig og samtidig pressede venstrefløjens på som konsekvens af den russiske revolution. Efter et mytteri i den tyske højsøflåde i Kiel 3.-4. november (Matros Opstanden) spredte novemberrevolutionen sig på få dage til mange storbyer; overalt oprettedes arbejder- og soldaterråd som revolutionære magtorganer. Den 6. november 1918 nåede revolutionen Als, hvor Sønderborg fik sit eget soldaterråd

2 PROBLEMER

Hvilke problemer står befolkningen med i det slesvigske område i denne periode?

<http://ietgraenseland.dk/opgave/1-verdenskrig-og-indflydelsen-paa-soenderjydernes-hverdag-2/>

I München proklameredes den 7. november Bayern som republik, og den 9. november fik SPD's leder, Friedrich Ebert, kanslerposten efter uroligheder i Berlin samtidig med, at kejser Wilhelm 2. abdicerede.

Weimarrepublikken er på vej og august 1919 er den første tyske demokratiske forfatning - Weimarforfatningen, en kendsgerning og Friedrich Ebert republikkens første præsident.

3 FRIEDRICH EBERT

Friedrich Ebert (1871-1925) var den første præsident i Weimarrepublikken. Han var fortaler for demokrati og opfattede sig som præsident for alle tyskere.

<https://www.fes.de/stiftung/friedrich-ebert/>

FREMKOMSTEN AF NATIONALE MINORITETER

Fremkomsten af nationale minoriteter har rod i nationalstaterne og nationalismen

Med freden ovenpå 1. verdenskrig så nye stater dagens lys og dermed også adskillige mindretal. Et godt eksempel på Versaillesfredens nyordninger er opløsningen af Østrig-Ungarn. Kejserdømmet afvikles og der oprettes to selvstændige nationer, og mange ungarere kom til at leve som nationalt mindretal uden for den nye ungarske statsgrænse. Heroverfor står de gamle mikronationer f. eks. baskerne og catalanere, der er karakteriseret ved et afgrænset territorium og med en dokumenteret historisk tilknytning.

I Schleswig-Holstein rammer den udvikling lige ned i forholdet mellem det dansk - tyske. I fredstraktaten fra Versailles, der trådte i kraft i januar 1920, blev det fastsat, at grænsen mellem Danmark og Tyskland skulle bestemmes ved folkeafstemning i grænseegnene i henhold til Præs. Wilsons krav om folkenes selvbestemmelsesret. Før det kom så langt, havde der imidlertid været stor debat og aktivitet blandt de dansksindede syd for grænsen. Rigsdagsmand H.P. Hanssen var de danske sønderjydys politiske leder i 1918. Han forhandlede både med den tyske Rigsdag og det tyske udenrigsministerium og fik en skriftlig aftale i land i november om, at Tyskland var

indstillet på, at spørgsmålet om den fremtidige grænsedragning mellem de to lande skulle løses ved den forestående fredskonference i Versailles.

Med Aabenraa-resolutionen (17. november 1918) blev linjerne for den kommende afstemning om grænsedragning lagt; der skulle afholdes én afstemning i Nordslesvig og hele området skulle opfattes som én afstemningskreds - zone 1. Resultatet blev så derfor det samlede resultat uden hensyn til resultatet i de enkelte afstemningskredse. Resolutionen gjorde det samtidig muligt at afholde afstemning i kredse syd for zone 1.

Den internationale kommission kommer til København i januar 1920 for at afvikle afstemningerne i zone 1 den 10. februar 1920 og den 14. marts 1920 i zone 2. Op til afstemningerne var agitationen for det nationale tilhørsforhold yderst følsomt og ofte fordomspræget. Resultatet var det forventede med overvældende flertal i zone 1 for det danske og overvældende flertal for det tyske i zone 2 inkl. Flensburg. På den vis får Danmark et tysk nationalt mindretal og Tyskland et dansk nationalt mindretal.

4 LOKALT I SCHLESWIG-HOLSTEIN

Kig på plakaterne og besvar de følgende spørgsmål:

Beskriv plakaterne – hvad er det, de vil fortælle?

Hvad er det for argumenter, plakaterne kommer med?

Hvilket billede tegner plakaterne af henholdsvis "en selv" og "de andre"? Hvad er det for en national identitet, man gerne vil fremvise?

Hvorfor er der plakater på tysk, der argumenterer for Danmark og omvendt?

Vil plakaterne kunne bruges i en tilsvarende afstemning i dag?

DET INTERNATIONALE PERSPEKTIV

Undersøg nogle af de andre afstemninger, der har fundet sted om grænsedragninger.

Sammenlign valgplakater og argumenter i valgkampagnen.

<http://genforeningen.sonderborg-slot.dk/>

De afviklede afstemninger i februar og marts udløste så til gengæld Påskekrisen i Danmark, hvor der blandt nogle var stor utilfredshed med den nye grænsedragning, der ikke også gjorde Flensburg dansk.

Kong Christian den 10. afskedigede regeringen og skabte en bitter forfatningskrise. Det lykkedes imidlertid ikke at ændre på afstemningsresultatet, og den 15. juni 1920 var Sønderjylland under dansk suverænitæt. Det hele kulminerede den 10.-11. juli, da kong Christian den 10. red over den nye grænse.

1920

Efter 1920

Det tyske mindretal i Danmark og det danske mindretal i Tyskland skulle nu finde ud af at leve med nye vilkår. Begge de nationale regeringer gav i et vist omfang støtte til det kulturelle arbejde i mindretallene, hvilket var helt utænkeligt før 1918.

Konjunkturerne var stramme i begge lande og de økonomiske problemer tårnede sig op specielt i Schleswig-Holstein, hvor landbrug og industri blev hårdt ramt. Den økonomiske verdenskrise efter 1929 gjorde ondt værre og der udbrød stor arbejdsløshed. Krisen ramte også Danmark voldsomt.

Efter 1955

Nationalstaterne Danmark og Tyskland træder i denne kontekst i karakter og lukker endeligt med København-Bonn og Bonn-København erklæringerne i 1955 mindretallenes ønske om en grænserevision. Disse erklæring bliver samtidig et vendepunkt på mange måder i de respektive mindretals relationer til flertalsbefolkningerne nord og syd for grænsen - og fjendebilleder udviskes langsomt men sikkert.

Samarbejdsrelationerne er blevet stadig bedre. I perioden 1982-1997 går udviklingen mod et stadigt mere formaliseret arbejde, som i 1997 fører til oprettelsen af Region Sønderjylland/Schleswig (2002) Region Sønderjylland-Schleswig) til Euroregion. Det resulterer i

Henholdsvis det tyske og det danske mindretal har i perioder efter den nye grænsedragning været irredentistiske tilskyndet af verdenskrisen, nazismens fremmarch og almindelig utilfredshed med tingenes tilstand. På begge sider af grænsen var genforeningshåbet stort og aktivt.

bedre samarbejde og med Infocenter (2004) bliver Region Sønderjylland-Schleswig et væsentligt og kompetent omdrejningspunkt i rådgivning af borgere, myndigheder og virksomheder om arbejdsmarkedsrelaterede forhold.

De åbne grænser med Schengens indførelse (dog har Danmark siden 1. januar 2016 haft indrejsekontrol ved grænsen) har givet en meget betydelig mobilitet over grænsen. 13.000 kører sydfra over grænsen dagligt (2018). Der er stor kulturel udveksling; unge rejser dagligt på grund af uddannelsesvalg over grænsen; der er grænseoverskridende samarbejde omkring sundhed, erhvervsliv og meget andet.

5 SAMARBEJDET I GRÆNSELANDET

Hvordan synes du samarbejdet i grænselandet fungerer? Giv 3 eksempler på det gode samarbejde og nævn 1, som du synes skal/kan forbedres? Diskutér herefter, hvilke udfordringer der er i det interkulturelle samarbejde?

Det betyder samlet set at fortællingen i grænselandet nu er en fortælling om "med hinanden" og ikke som førhen "mod hinanden". Det lokale, det regionale, det nationale, det globale får med den ak-

tuelle grænselandsfortælling et nyt perspektiv. Det nationale er ikke forsvundet; alligevel er det i høj grad muligt at stille skarpt på kulturmødet og det to-kulturelle i grænselandet.

6 IDENTITET I GRÆNSELANDET

<http://ietgraenseland.dk/opgave/identitet-og-graense/>

Grænselandet får en stadig vigtigere rolle i denne udvikling, fordi man her har generationers erfaringer i mødet med det anderledes. Senest i december 2018 har Tyskland og i februar 2019 Danmark godkendt, at samlivet mellem mindretallene og flertalsbefolkningen er optaget på landenes liste over immateriel kulturarv.

Hvor mindretallene generelt og således også i Sydslesvig i 1800-tallet og langt ind i 1900-tallet kæmpede for deres eksistens, er det i dag kulturel identitet, der er på dagsorden. Med anerkendelsen af mindretalslivet som immateriel kulturarv - en forankring, der har taget sit afsæt i 1955 erklæringerne - er den meget positive udvikling i grænselandet en succes.

7 ISTEDLØVENS REJSE FRA KRIG TIL FRED 1862-2011

Istedløven kommer til Flensburg 2011

Diskussionen om at flytte løven er ikke ny. Forklar hvorfor flytning er sket nu og ikke tidligere. Diskuter om et symbol som Istedløven kan ændre betydning, altså blive symbol for noget andet end det oprindeligt var tænkt som.

Istedløven som kollektiv erindring

Hvilke former for kollektiv erindring har været knyttet til Istedløven? Hvordan og hvorfor ændres kollektive erindringer? Hvilken betydning har kollektive erindringer for vores nationale identitet? Find andre eksempler på kollektiv erindring. Find andre eksempler på, at kollektiv erindring er blevet brugt til at fremme en national bevidsthed (f.eks. på Balkan).

<http://ietgraenseland.dk/opgave/istedloeven-3/>

<http://ietgraenseland.dk/opgave/istedloeven-2/>

Forklaring af plakaterne fra Grænseforeningen

1864

Danmark og et stadig stærkere og selvbevidst Preussen stødte sammen i den 2. Slesvigske krig over den danske novemberforfatning fra 1863. Derved brød Danmark fredsftalten fra den 1. Slesvigske Krig (1848-51). Preussen med Bismarck i spidsen besluttede sammen med Østrig at erklære Danmark krig. Krigen blev en dansk katastrofe og et forfærdeligt blodbad. Først rømmede de danske tropper stillingen ved Dannevirke, og den 18. april 1864 stod det store slag ved Dybbøl. I løbet af 4 timer blev den danske hær presset tilbage til Als. De efterfølgende fredsforhandlinger bragte ikke noget med sig, så d. 29. juni 1864 sejlede preusserne over Alssund, og Danmark måtte kapitulere. Danmark mistede 2/5 af sit areal og 1/3 af sin befolkning.

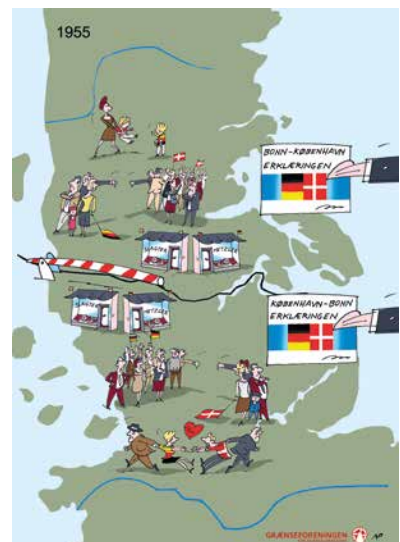
1920

Efter 1. verdenskrig blev der i Versailles-traktaten indskrevet et punkt omhandlende folkernes selvbestemmelsesret. Det gav befolkningen i Slesvig i 1920 en mulighed for ved en folkeafstemning at afgøre, hvilken nationalstat de ville høre til. Slesvig blev delt i tre zoner, men pga. befolknings sammensætningen i de 3 zoner blev der kun afholdt en folkeafstemning i to zoner. I den nordligste zone stemte 75% for at høre til Danmark, mens der i zone 2 var et flertal på næsten 80%, der ønskede at forblive en del af den tyske stat. Dermed blev den nuværende dansk-tyske grænse fastlagt. Den 10. juli 1920 red Christian X over Kongeå-grænsen og bød Sønderjylland velkommen hjem. På begge sider af grænsen efterlod grænsedragningen et nationalt mindretal; det danske mindretal på den tyske side og det tyske mindretal på den danske side.

1955

Efter 1920 blev der opbygget en samfundsstruktur, hvor mindretallene på begge sider af grænsen levede stærkt segregerede fra majoritetsbefolkningen. Mindretallene opbyggede skoler og institutioner for at bevare eget sprog og kultur og sikre, at man kunne bevæge sig gennem livet ud fra det sindelag, man havde. Fra 1933 og frem til 1955 var modsætningerne stærke mellem mindretallet og majoritetsbefolkningerne i grænselandet. 2. verdenskrig var med til at forstærke modsætningerne. I 1955 ønskede vestmagterne at få Vesttyskland optaget i NATO. Danmark var positivt stemt - bl.a. på den betingelse, at der skulle findes en løsning på konflikterne i det dansk-tyske grænseland. Det førte til to ens erklæringer, København-Bonnerklæringen og Bonn-København erklæringen. Erklæringerne har til hensigt at beskytte de to nationale mindretal og sikre deres ret til at bevare eget sprog og kultur. Et vigtigt element er, at staten ikke må efterprøve borgernes sindelag. "Minderheit ist wer will".

I dag

I dag sameksisterer det danske og det tyske i grænseregionen. Det gælder både mindretal og flertal på hver deres side af grænsen og på tværs af grænsen. Der er politisk fokus på at skabe et sammenhængende grænseland, for på den måde at gøre to udkantsområder stærkere. Mindretallene indgår som aktive medborgere og fungerer ofte som brobyggere. Det to-sprogede og to-kulturelle ses i grænselandet som en ressource. Man taler om at være gået fra et "mod hinanden" til et "med hinanden" og "for hinanden". National identitet er ikke et enten-eller, men et både-og. Det dansk-tyske grænseland fremhæves ofte som et mønstereksempel på, hvordan konflikter relateret til mindretal kan løses.

Grænselandet i dag

På begge sider af den dansk-tyske grænse lever der et nationalt mindretal, der er kendetegnet ved at have et andet sindelag end flertalsbefolkningen. "Minderheit ist wer will" og derfor har man ikke noget præcist tal på de to mindretals størrelse. Der er skoler, avis, kirke, biblioteker, idrætsforeninger m.m. på hver side af grænsen med tilknytning til mindretallene. Der er en postnational bevægelse hen imod, at majoritetsbefolkningen i stigende grad er brugere af mindretallenes institutioner. Det er et stærkt og positivt signal om mindretallenes samarbejde med flertals befolkningen, at mindretallenes tilbud også bruges af flertallet. Mindretallene er således med til at bygge bro både lokalt og hen over grænsen. De autoktones politiske partier er betydningsfuldt repræsenteret i kommunalbestyrelser og i Landdagen i Kiel. National tilknytning har således i grænselandet mange nuancer. Mange opfatter sig som både dansk og tysk. Det handler om at tage det bedste med fra begge verdener.

8 PLAKATERNE

Kig plakaterne godt igennem. Hvad synes du karakteriserer dem?

Hvad kan du læse i hver plakat om livet i grænselandet mellem 1864 og i dag?

NATION, STAT OG NATIONALSTAT

Begrebet stat fylder meget i diskussionen om national identitet, magtens legitimitet og deling. Og så handler den historie om, hvordan man går fra det traditionelle standssamfund under enevælden til et borgerligt samfund - med i princippet lige rettigheder for alle - dog ikke politisk. "Hvad er en stat?" bliver her det omdrejende spørgsmål.

Den danske historiker Uffe Østergård siger i sit seneste værk (2018), at da national identitet må være en forudsætning for demokratiernes opståen og fremgang, bliver det samtidig også i imperialismens sammenbrud i begyndelsen af 1900-tallet en af grundene til både 1. og 2. verdenskrig.

Så hvad er en nationalstat? Og hvad var der før den?

Ser man isoleret på, hvordan de sejrende magter i 1. verdenskrig opfatter det, er det klart, at sejren bliver opfattet som demokratiets sejr og cementering af nationalstaten. Antallet af republikker i Europa vokser fra 3 i 1910 til 14 i 1920 og antallet af demokratiske stater vokser fra 10 i 1910 til 23 i 1920; og der er vel at mærke tale om, at også de to gamle kejserriger bliver republikanske med forfatninger, hvor "retten udgår fra folkesuveræniteten".

Det peger lige tilbage til Charles-Louis de Secondat Montesquieu,, der i 1748 formulerede læren om magtens tredeling, som betragtes som et grundelementet i moderne demokratier. Men det er Jean-Jacques Rousseaus afhandling om samfundspagten (1762), der kæder folkesuveræniteten og demokrati sammen. Demokratier udvikler sig, og med tiden følger også valg og valget.

Imidlertid indførte man ikke spærregrænser i de fleste demokratiske forfatninger, hvilket gav mange partier ved valgene efter 1920 - i Tyskland var der 16 partier repræsenteret i Rigsdagen i 1933; i Tjekkosllovakiet var der 19 partier i 1929 i parlamentet i Prag. Det er denne manglende spærregrænse, der blandt meget andet åbner for det kaotiske politiske liv i Weimarrepublikken med de konsekvenser, der er så velkendte.

Det udfordrer stærkt den klassiske definition på en stat, som formuleret i Montevideokonventionen fra 1933: Der skal være en befolkning, der er permanent bosat indenfor et givet territorium og styret af en regering, der kan indgå aftaler med andre stater. Denne definition er i 2018 stadig den gældende for stater, der søger optagelse i FN.

NATION, NATIONALSTAT OG NATIONALISME

Når man taler om en nation, taler man om et navngivet fællesskab med en klar fælles identitet, et stærkt fælles "vi". En nation vil typisk være knyttet til bestemte værdier og kulturopfattelser og et bestemt territorium, men ikke nødvendigvis en stat. Økonomiske, sproglige, politiske og religiøse relationer kan også være en del af en nations selvopfattelse. Hvilke relationer, der opfattes som vigtigst, kan variere fra nation til nation. En nation vil desuden være kendetegnet ved at have et fælles skriftsprog.

En nation vil typisk bygge på et etnisk fællesskab, hvor traditioner, symboler og myter har været med til at skabe et mere bevidst fællesskab. Nationer kan også bestå af flere forskellige etniciteter.

Etiopien er et eksempel på en nation, der består af mere end 15 forskellige etniske grupper. Belgien et andet, her bor der både flamlændere og valloner. I de tilfælde vil den statslige overbygning ofte være af stor betydning.

En nationalstat er en institutionel overbygning, der er magtbærende. I den vestlige verden er der en tæt kobling mellem fremvæksten af nationalstater og dannelsen af demokratiske samfund.

9 ETNISK GRUPPE

En etnisk gruppe er et fællesskab, der defineres ud fra objektive kriterier som sprog og kultur, nogle gange også religion og fremtoning (fx beklædning). Desuden subjektive kriterier, som den indre fælles bevidsthed.

En etnisk gruppe handler om relationer og giver derfor ikke mening, som en isoleret størrelse, men kun, når de sættes overfor andre grupper. Bevidstheden om eget tilhørsforhold skabes i modsætningen til andre.

NATION, NATIONALSTAT OG NATIONALISME

En nationalstat kan bestå af flere nationer. F.eks. Storbritannien, hvor der bor både englændere, skotter, walisere og irer. Den samme

nation kan også være statsbærende i flere nationalstater, f.eks. Nord- og Sydkorea.

10 NATIONER

Nationer kan beskrives som forestillede fællesskaber. I selv den mindste nation vil medlemmerne kun have personligt kendskab til en lille del af nationens medlemmer. Selv om vi ikke kender alle danskere, har vi alligevel en oplevelse af, at vi har noget til fælles.

Typisk skelner man mellem to forskellige måder hvorpå man tilknyttes en nation. Begge stammer fra 1800-tallet. Den ene baserer på fællesskabet på territoriet og på borgerrettigheder (jus soli). Denne tilgang finder man i USA og Canada. Bliver man født her, får man automatisk statsborgerskabet. Den anden tilgang opfatter nationen som et kulturelt eller etnisk fællesskab (jus sanguinis). Denne tilgang kendetegner de fleste europæiske land, hvor det er forældrenes statsborgerskab, der afgør hvilket statsborgerskab barnet får. Tæt knyttet til begrebet nation er begrebet nationalisme. Nationalisme ser nationen som det primære politiske fællesskab og vægter nationens værdier over alt andet. Man kan skelne mellem banal na-

tionalisme og ekstrem nationalisme. I den banale udgave er det en positiv form for nationalisme, hvor man udviser solidaritet i forhold til nationen, men samtidig lever med respekt for forskelligheder. Det er en slags hverdagsnationalisme, der f.eks. kommer til udtryk, når danskerne hænger deres flag på juletræet og tyskerne sætter deres på bilerne under VM i fodbold. I ekstrem nationalisme kan man tale om en radikalisering, hvor kærligheden til egen nation fører til intolerance overfor andre. Man dyrker historien, heltene og myterne. Det gælder for enhver pris om at sikre, at nationen ikke undergraves. Der er et skarpt skel mellem os og dem.

11 NATIONALISME

Møder du nationalisme i din hverdag? Hvordan kommer den til udtryk?

<http://ietgraenseland.dk/opgave/nationalisme-i-forskellige-former/>

NATIONALE MINDRETAL

Nationale mindretal har et andet nationalt tilhørsforhold end flertallet. De føler sig sprogligt og kulturelt knyttet til en anden nation og/eller nationalstat end den, de bor i og ofte har statsborgerskab i. Man kan altså ikke tage for givet, at der er sammenfald mellem det, der står i passet, og den nationale identitet man bekender sig til. Nationale mindretal vil typisk have en relation til to stater, nemlig den de bor i, og den de føler sig beslægtet med. De nationale mindretal identificerer sig i høj grad med stedet/jorden, hvor de bor.

Nationale mindretals opståen kan have forskellige årsager. For langt de fleste gælder det, at de er blevet et mindretal, fordi den fysiske grænse af den ene eller anden grund er blevet flyttet. De har netop ikke forladt deres hjemstavn. Det gælder f.eks. danskerne i Tyskland, ungarerne i Rumænien og tyskerne i Polen. Nogle enkelte steder er mindretallene flyttet til eller blevet flyttet til det område, de bor i. De har typisk boet der så længe, at de opfatter stedet som deres hjemstavn. Det gælder f.eks. tyskerne i Rumænien.

12 MINDRETAL

Autoktone mindretal – som er naturligt hjemmehørende et bestemt sted, et områdes oprindelige befolkning.

Alloktone mindretal – som er kommet til fra et andet sted; folk der er indvandret til området.

NATIONALE MINDRETAL

En særlig gruppe af nationale mindretal er de statsløse mindretal. De er statsborgere i en nationalstat, men føler sig hverken knyttet til den eller andre nationalstater. Her er det endnu mere jorden, der er grundlaget for identifikationen. Eksempelvis friserne i Tyskland eller baskerne i Spanien og Frankrig. Romaerne udgør en helt særlig gruppe. De er ikke knyttet til noget bestemt territorium og kan derfor betegnes som et transnationalt mindretal.

I en europæisk sammenhæng har det ikke været muligt at finde konsensus om en præcis definition af nationale mindretal. Der er enighed om, at der findes nationale mindretal og at de har krav på beskyttelse. Men derudover er det op til den enkelte nationalstat selv at definere, hvad de forstår ved et nationalt mindretal.

Den enkelte nationalstats definition er politisk bestemt og har betydning for, hvilke mindretal nationalstaten anerkender. I Danmark er det tyske mindretal det eneste anerkendte mindretal. I Tyskland har man flere anerkendte mindretal, det danske mindretal, friserne, romaerne og sorberne. I Frankrig anerkender man ingen nationale mindretal. Her mener man, at det er den bedste måde at skabe lighed og retfærdighed på.

Der findes af mange grunde ingen præcise tal over antallet af nationale mindretal eller personer tilknyttet mindretal. Hos den europæiske mindretalsorganisation FUEEN skønner man, at der i Europa findes over 300 nationale mindretal, minimum 90 forskellige sprog og at ca. hver syvende borger i Europa tilhører et mindretal.

13 MINDRETAL I EU

Har EU en forpligtigelse i forhold til beskyttelse af mindretal?

Handwriting practice lines consisting of five horizontal dotted lines.

<http://ietgraenseland.dk/opgave/eu-og-mindretal/> • <http://ietgraenseland.dk/opgave/eu-demokrati-og-mindretal/>

14 MINDRETAL I DET DANSK-TYSKE GRÆNSELAND

Det tyske mindretal består af ca. 15.000 mennesker. De opfatter sig selv som tyske nordslesvigere, det vil sige som danske statsborgere med tysk identitet og med en stærk forankring i den sønderjyske region.

Det danske mindretal udgøres af ca. 50.000 mennesker. De bor i delstaten Schleswig-Holstein. De har dansk sindelag, men for det meste tysk statsborgerskab. Det frisiske mindretal bor i den yderste nordvestlige del af Tyskland på øer og halliger. Nordfriserne har et tæt samarbejde med det danske mindretal og er knyttet til de danske institutioner. Ca. 10.000 mennesker taler det frisiske sprog.

Mindretallene har egne institutioner, skoler og foreninger. Samtidig er de aktive medborgere i deres respektive nærområder.

15 KØBENHAVN-BONN ERKLÆRINGERNE

I 1955 blev man fra dansk og tysk side enige om to enslydende erklæringer, der hver især forpligtede de to lande til at behandle deres respektive mindretal ordentligt. Erklæringerne gav mindretallene kulturelt selvstyre og dermed mulighed for at bevare deres nationale og sproglige identitet. Erklæringerne slår fast, at bekendelsen til dansk/tysk identitet er fri og må ikke efterprøves.

NATIONAL IDENTITET

National identitet er en særlig fællesskabsfølelse mellem en gruppe mennesker. Den er knyttet til nationen, dvs. bestemte værdier og kulturopfattelser, men ikke nødvendigvis sammenfaldende med den nationalstat, man bor i. National identitet går på tværs af politiske, økonomiske og sociale skel og består af de normer, regler og værdier, der binder en nation sammen.

Den er med til både at reproducere og nyfortolke værdimønstre, symboler, erindringer, myter og traditioner. Det er ikke noget, vi tænker over i det daglige, men det er netop det, der gør, at et samfund hæn-

ger sammen. National identitet er både individuelt funderet og en del af det kollektive fællesskab. Den er med til at bevare kulturelle værdier, men er samtidig dynamisk og foranderlig.

Bevidstheden om den nationale identitet kommer ofte i mødet med det fremmede. Det kan være, når man rejser i andre lande som turist, når man på tv ser udenlandsreportager, eller når man går ind i den lokale tyrkiske grønthandel. Mødet med det anderledes giver nye perspektiver og er med til at få os til at tænke over egne værdier og identitet.

16 IDENTITET I DET SENMODERNE

Det senmoderne samfund er kendetegnet ved at være under konstant forandring. Det gælder også for det enkelte individ, hvorfor identiteten bliver mere flydende og hele tiden skal genopfinde sig selv. Identitetsdannelse bliver en livslang konstruktion.

Ens nationale identitet er et af mange identitetsfællesskaber, hvor nogle er vigtigere end andre. Bliver et fællesskab altoverskyggende, er man klar til at ofre hvad som helst. En sådan radikaliserings betyder, at kun det identitetsfællesskab er i spil. Får det nationale fællesskab den højeste prioritering, vil man kunne tale om ekstrem nationalisme.

Hvordan den enkelte opfatter sin nationale identitet kan afhænge af mange ting. For flertallet vil det naturlige være en ren identitet. Dvs. at man alene identificerer sig i forhold til en nation, et sprog og en kultur. Enten er man dansker eller også er man noget andet. Flytter man et andet sted hen, tager man sin identitet med og holder fast ved den.

En anden mulighed er en bindestreksidentitet. Her er mindst to forskellige nationaliteter i spil. Man identificerer sig med flere sprog og kulturer. Man er ikke enten-eller men både-og. Den tilgang vil mange unge med en flerkulturel baggrund vælge. De ser sig selv som både danske og pakistanske, afghanske eller tyske. De vil ikke vælge mellem deres to kulturer og mener, de er nødt til at have begge sider med for at blive et helt menneske.

For nogle betyder en opvækst med forskellige kulturer, at der for dem kommer noget helt tredje ud af det. Det kaldes kreolsk identitet. De forskellige kulturer, man møder, smelter sammen, så det, man har med sig, er andet og mere end en blanding af de kulturer, man er vokset op med. Her tager man det bedste fra de forskellige verdener og får noget helt tredje ud af det

17 NATIONAL IDENTITET

Hvad og hvem bestemmer vores nationale identitet

Det sted, vi er født

Vores pas

Det sted, vi identificerer os med

Det, vi føler for

Det, vi vælger

<http://ietgraenseland.dk/opgave/national-identitet-i-en-global-verden/>

GRÆNSELAND OG IDENTITET

Området mellem Kongeåen og Ejderen er kendetegnet ved, at der altid har været forskellige sprog og kulturer i spil. Dvs. at der for befolkningen har været flere valgmuligheder. Frem til midten af 1800-tallet var valget oftest rationelt og knyttet til, hvordan man fik mad på bordet. Med de slesvigske krige blev befolkningen tvunget til at vælge side. Enten var man tysk eller var man dansk.

I den efterfølgende periode var der en kamp for at assimilere befolkningen og derved skabe en stærk national fællesskabsfølelse. Med afstemning i 1920 blev befolkningen bedt om at tilkendegive deres nationale tilhørsforhold. For de fleste betød det, at der blev sammenfald mellem deres nationale identitet og den nationalstat, de boede i. Men for en mindre gruppe på begge sider af den nye grænse, blev det en kamp for at holde fast i en national identitet, der adskilte sig fra flertallet.

Perioden fra 1920 til 1955 var kendetegnet ved at mindretallene på begge sider af grænsen levede segregerede fra flertalsbefolkningen. De havde deres egne butikker, deres egne foreninger, deres egne skoler. I princippet kunne man gå fra vugge til grav adskilt fra flertalsbefolkningen.

Med København-Bonn Erklæringerne i 1955 blev der skabt et nyt rum for mindretallene og dermed også en åbning for en bedre sameksistens mellem flertal og mindretal. En integrationsproces, hvor mindretallene bliver aktive medborgere i det område, de bor i. Det har betydning for identitetsdannelsen. Det skaber både en større fællesskabsfølelse med flertalsbefolkningen og en tættere tilknytning til det regionale.

For mange i mindretallene bliver bindestregsidentiteten den naturlige tilgang til ens nationale identitet. De ser sig selv som både danske og tyske. Samtidig bliver den regionale identitet forstærket. Hos især en del af de unge ser man en kreolsk identitet. De blander det danske og det tyske både sprogligt og kulturelt og får noget tredje ud af det.

ET IDENTITETSLABORATORIUM

Det dansk-tyske grænseland – et identitetslaboratorium

I grænselandet i dag kan man føle sig som dansker, tysker og friser. Og så er der en masse blandingsformer og andre nationale identiteter.

Det kan derfor give mening i stedet for identitet at tale om identifikation. Det handler om, hvordan og hvor meget man identificerer sig med den enkelte nationalitet, sprog, kultur og /eller bestemte værdier. Identifikationen kan være afhængig af både situationen og hvad der bliver italesat. Alt efter hvilken kontekst man befinder sig i, kan identifikationen ændre sig.

Hvad man identificerer sig med kan både være knyttet til det nationale og til det regionale. Man kan bevæge sig mellem det danske og det tyske, men også mellem f.eks. dansk og sønderjysk.

Identifikationen kan ændre sig fra den ene dag til den anden, fra den ene situation til den anden, fra det ene sted til det andet. Når man er til Knivsbergfest i det tyske mindretal identificerer man sig stærkt med det tyske. Når man er til Ringriderfest i Sønderborg identificerer man sig med det sønderjyske. Når man til koncert med Nephew (dansk band) i Skansen i Sønderborg, identificerer man sig med det danske. Når man er sammen med bedsteforældrene, er identifikationen en anden end når man er sammen med vennerne. Identifikationen og tilknytningen kan illustreres ved hjælp af koncentriske cirkler. Hver cirkel repræsenterer en hvis mængde identifikation. Netop fordi identifikationen ikke er statisk, vil det være muligt at bevæge sig mellem cirklerne og dermed have en identifikation, der passer til tid og rum.

18

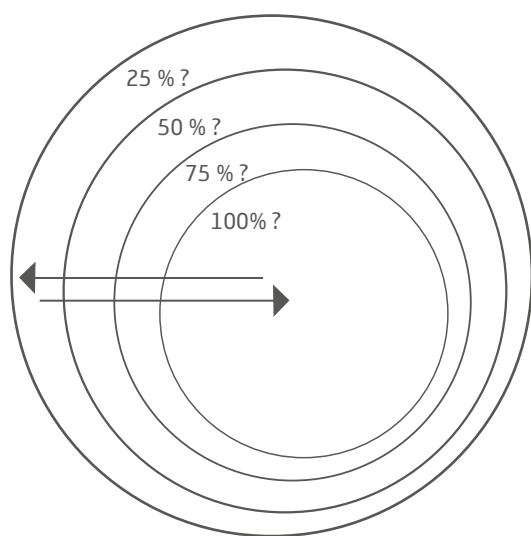
„Når jeg er i Danmark, føler jeg mig mere tysk. Når jeg er i Tyskland føler jeg mig mere dansk“

Elev på Duborg-Skolen i Flensborg

Vil du arbejde videre med emnet kan du finde et spørgeskema ifm. projektet IetGrænseland på www.kulturakademi.dk/grænseland

ET IDENTITETSLABORATORIUM

National identitet er altså ikke nogen entydig størrelse. Især for mange mindretalsunge er den dynamisk og foranderlig. De er både danske og tyske. Samtidig står den regionale identitet stærkt. Det er netop den regionale blandingskultur, man føler sig tæt knyttet til.

Det er muligt aktivt at til- og fravælge, hvor og hvad man føler sig mest knyttet til og dermed hvilke sprog, kulturer og værdier man tager med i sin rygsæk. Det er ikke nødvendigvis et spørgsmål om enten-eller. Det er heller ikke et nulsumsspil. Man kan godt være både 100% dansk og 100% tysk på samme tid. Ligesom man kan være 100% dansk og 100% sønderjysk på samme tid.

På den måde bliver grænselandet et identitetslaboratorium. Globaliseringen og de mange kulturstrømme gør, at grænselandets erfaringer kan være til inspiration for folk udenfor det dansk-tyske grænseland. I grænselandet har der altid været flere kulturer i spil. I dag gør det sig også gældende for resten af Danmark og Tyskland. Der er et voksende behov, for at alle øger deres kulturelle intelligens og forståelsen for det konstruktive kulturmøde. Her kan det dansk-tyske grænseland være en inspirationskilde.

19 KULTUREL INTELLIGENS

Kulturel intelligens er evnen til at forstå dagligdags kulturelle kompleksiteter og kunne kommunikere fordomsfrit med mennesker fra andre kulturer

20 KULTURSTRØMME

Kulturstrømme er udtryk for, at både mennesker, medier, teknologier, finanser og idéer i en globaliseret verden bevæger sig på kryds og tværs af grænser.

MERVÆRDI I GRÆNSELANDET

Det at man i grænselandet har flere sprog og kulturer i spil gør, at man har nogle særlige ressourcer. Ikke mindst i forhold til kulturel kapital, men også på det økonomiske område. Det giver hele området en merværdi til gavn for både flertal og mindretal. Flere ressourcer giver flere perspektiver og åbner for flere handlemuligheder, ligesom det også giver en større handlefrihed.

Visionen er, at tysk og dansk bliver en naturlig del af hverdagen for alle i grænselandet. Den kulturelle kapital øges, hvis der er et større kendskab til hinandens sprog, kultur og sociale koder.

På begge sider af grænsen har der de seneste år været fokus på nabolandets sprog. I de sønderjyske kommuner er der et stort ønske om at styrke tysk, og de tre sydligste kommuner har valgt at indføre tysk i indskoling. I Schleswig-Holstein er dansk et anerkendt sprog og tilbydes som 2., 3. eller 4. fremmedsprog.

Både Region Sønderjylland-Schleswigs Interreg-projekter og Kulturaftale Sønderjylland-Schleswig samler kulturkræfterne på tværs af grænsen og er med til at øge kulturtilbuddene og styrke den fælles identitet. I flere af de igangsatte projekter handler det om at bringe ikke mindst børn og unge fra begge sider af grænsen sammen. Derved styrkes og udvikles dialogen og den kulturelle mangfoldighed både på lokalt og regionalt niveau.

På en række andre områder gøres der meget for at fremme det grænseoverskridende samarbejde til gavn for hele regionen og dens befolkning. På sundhedsområdet har der været en række aftaler. F.eks. kan man på den danske side af grænsen blive hentet af en tysk ambulance, hvis den er tættest på, ligesom akutlægehelicopteren i Niebüll

21

KULTUREL KAPITAL

Kulturel kapital udgør alt det, man kan. Det er den konkrete uddannelse, man har papir på, men det er også den historiske, sproglige og politiske viden og evnen til at tolke kulturelle koder.

22

ØKONOMISK KAPITAL

Økonomisk kapital handler om penge og ejerforhold

23

PROFESSOR DR. ABC

Professor Dr. ABC er et af de grænseoverskridende projekter, der er med til at give børn i børnehaver og indskoling et indblik i den sproglige og kulturelle mangfoldighed, der er en naturlig del af det at bo i en grænseregion.

kan komme danske patienter til undsætning. Et andet stort samarbejdsområde finder sted inden for uddannelse og forskning. I denne sammenhæng er der blevet dannet et kooperationsnetværk, kaldet "Videnregion", som kan ses både i samarbejdet omkring forskning og udveksling af studerende mellem SDU og CAU. Uddannelsesministerierne på begge sider har sat sig målet at fremme samarbejdet mellem danske og tyske universiteter og andre uddannelsessteder.

I forhold til arbejdsmarkedet giver et formaliseret regionssamarbejde mulighed for at få råd og vejledning, hvis man ønsker at søge job på den anden side af grænse. Det betyder et mere fleksibelt arbejdsmarked til gavn for både den arbejdssøgende, virksomhederne og regionen.

Bevægelse hen over grænsen ses også på erhvervsområdet. Danske og tyske virksomheder samarbejder om udvikling og nytænkning indenfor f.eks. miljøområdet og danske virksomheder, der ønsker at komme ind på det tyske marked og bruger grænselandet som springbræt.

De mange relationer hen over grænsen har en positiv indflydelse og er med til at skabe merværdi i det dansk-tyske grænseland. Samtidig fungerer de som brobyggere i forhold til det dansk-tysk samarbejde på nationalt niveau og har derfor også positiv betydning i en større sammenhæng.

24 GRÆNSEOMRÅDE I SKOLEN

Bør det i et grænseområde være obligatorisk, at man i skolen lærer noget om nabolandets sprog og kultur?

<http://ietgraenseland.dk/opgave/nabolandets-mervaerdi/>

25 PLADS TIL DINE NOTER
